

הכנסת

מחלקת מידע ומחקר

מכינות קדם-צבאיות

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט

כתיבה: יובל וורגן

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

ו' באב תשס"ו

31 ביולי 2006

הכנסת, מחלקת מידע ומחקר

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, והוא עוסק במכינות קדם-צבאיות. במסמך מוצגים נתונים כלליים על המכינות ועל החניכים בהן, תהליך ההכרה במכינות וסוגיית תקצובן.

1. רקע

על-פי אתר משרד החינוך, המכינות הקדם-צבאיות הוקמו מתוך מגמה להכין את בני-הנוער, בוגרי מערכת החינוך, לקראת שירות משמעותי בצה"ל, ולעודד התנדבות ליחידות קרביות ולמסלולי פיקוד וקצונה. המכינות נועדו להקנות לבני-הנוער חוסן רוחני ופיזי לקראת המפגש עם חיי הצבא, לטפח מנהיגות צעירה, להעשיר את עולמם הרוחני-ציוני ולהכשיר אותם לקבל עליהם אחריות בתחומי הביטחון, החברה, החינוך ועוד.¹

המכינות הקדם-צבאיות מיועדות לבנים ולבנות בני 17-21, בוגרי מערכת החינוך וצעירים עולים, המקבלים דחיית גיוס לצה"ל ומתחייבים להתגייס לשירות צבאי מלא בתום הלימודים במכינה.² האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון מאשר מדי שנה את מכסת החניכים הזכאים לדחיית גיוס.³ מכסה זו מחולקת לכל מכינה קדם-צבאית לפי קביעת האגף.

2. נתונים כלליים⁴

המכינה הקדם-צבאית הראשונה, מכינת "בני דוד" ביישוב עלי, הוקמה בשנת 1987. להלן פרטים על מספר המכינות הקדם-צבאיות ועל מספר החניכים בשנים נבחרות עד שנת 2000 ובשנים 2003-2006.

מספר המכינות הקדם-צבאיות המוכרות	מספר החניכים (ממוצע שנתי)	
6	700	תשנ"ח (1997/98)
10	לא נמסרו נתונים	תשנ"ט (1998/99)
15	לא נמסרו נתונים	תש"ס (1999/2000)
18	1,170	תשס"ג (2002/03)
21	1,240	תשס"ד (2003/04)
21 + 2 מכינות בהקמה (תקופת ניסיון)	1,325	תשס"ה (2004/05)
23 + 4 מכינות בהקמה (תקופת ניסיון)	1,300	תשס"ו (2005/06)

¹ משרד החינוך – מינהל כוח-אדם בכיר, תיאום ובקרה, "מכינות קדם-צבאיות",

http://cms.education.gov.il/educationcms/units/mechinot_kdam/default.aspx, תאריך כניסה: 17 ביולי 2006.

² יוחנן בן-יעקב, ממונה על מכינות קדם-צבאיות, משרד החינוך – מינהל כוח-אדם בכיר, תיאום ובקרה, מכתב, 17 ביולי 2006.

³ משרד הביטחון – האגף הביטחוני-חברתי, דפי מידע בנושא "מכינות קדם-צבאיות", הוגשו לוועדת החינוך של הכנסת ב-1 באוגוסט 2006.

⁴ יוחנן בן-יעקב, ממונה על מכינות קדם-צבאיות, משרד החינוך – מינהל כוח-אדם בכיר, תיאום ובקרה, מכתב, 17 ביולי 2006.

בשנת תשס"ז (2006/07) עתידות לפעול 24 מכינות קדם-צבאיות מוכרות ו-7 מכינות בהקמה (תקופת ניסיון), ומהן 4 מכינות חדשות שיחלו את השנה הראשונה לתקופת הניסיון שלהן. בסך הכול יפעלו 31 מכינות קדם-צבאיות.

3. נתונים של השירות הצבאי של חניכי המכינות הקדם-צבאיות

להלן נתונים על השירות הצבאי של חניכי המכינות הקדם-צבאיות לאחר סיום לימודיהם במכינה, שהציג האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון בישיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת:⁵

- שיעור המסיימים קורסי קצונה בקרב בוגרי המכינות הקדם-צבאיות גבוה פי-שניים משיעורם בקרב שאר המתגייסים; גם שיעור המסיימים קורסי פיקוד זוטרי בקרב בוגרי המכינות גבוה הרבה יותר משיעורם בקרב שאר המתגייסים.

מיצוי לפיקוד זוטר		מיצוי לקצונה		אוכלוסייה (גברים בלבד)
2005	2004	2005	2004	
29.9%	34.3%	10.1%	11.3%	כלל צה"ל (לא כולל חניכי המכינות)
48.7%	64.5%	20.5%	23.1%	חניכי מכינות קדם-צבאיות

- שיעור הלוחמים בקרב בוגרי המכינות הקדם-צבאיות הוא קרוב ל-50%, בעוד שיעור הלוחמים בקרב שאר המתגייסים הוא פחות מ-30%.

מיצוי ללחימה		אוכלוסייה (גברים בלבד)
2005	2004	
26.0%	25.3%	כלל צה"ל (לא כולל חניכי המכינות)
49.3%	48.2%	חניכי מכינות קדם-צבאיות

4. ההכרה במכינות קדם-צבאיות

לדברי מר יוחנן בן-יעקב, הממונה על מכינות קדם-צבאיות במינהל כוח-אדם בכיר, תיאום ובקרה במשרד החינוך, הליך ההכרה במכינה קדם-צבאית הוא בן שלושה שלבים:

⁵ משרד הביטחון – האגף הביטחוני-חברתי, דפי מידע בנושא "מכינות קדם-צבאיות", הוגשו לוועדת החינוך של הכנסת ב-1 באוגוסט 2006; הנתונים הם על שיעורי הקצינים, המפקדים זוטרים והלוחמים בכלל החיילים המשוחררים בשנים 2004-2005.

"מיצוי" – סיום הכשרה צבאית, כגון קורס קצינים וקורס מפקדים, או סיום מסלול להכשרת לוחמים. על-פי דפי המידע של האגף הביטחוני-חברתי, הירידה בשיעור המיצוי לפיקוד ולקצונה בשנת 2005 נובעת מירידה כוללת בהקצאות לקורסי פיקוד בצה"ל.

א. פניית היזם המבקש להקים מכינה קדם-צבאית אל **משרד הביטחון**. ועדה במשרד זה, שבה חבר גם נציג משרד החינוך, דנה בבקשה וקובעת אם יוענק למוסד מעמד של "מכינה בהקמה". אם נמצא שהיזומה מתאימה, המכינה פועלת תקופת ניסיון של שנתיים עד שלוש שנים, והחניכים בה מקבלים דחיית גיוס לצה"ל (כמו חניכי מכינות קדם-צבאיות מוכרות).

ב. לקראת תום שתי שנות ניסיון דנה הוועדה מטעם **משרד הביטחון** במתן הכרה במכינה כ"מכינה קדם-צבאית קיימת".

ג. מכינה קדם-צבאית שקיבלה הכרה מטעם משרד הביטחון, כאמור בסעיף ב', זכאית לפנות ל**משרד החינוך** לקבל הכרה ותקצוב מטעמו. ועדה מיוחדת במשרד החינוך, שבה חבר נציג משרד הביטחון, קובעת אם תינתן הכרה זו.

לדברי מר בן-יעקב, כל יוזמה להקמת מכינה קדם-צבאית העומדת בכללים שקבעו משרדי הממשלה הנוגעים בדבר נדונה בוועדות המתאימות, ואם נמצא שהיא ראויה – היא מקבלת הכרה. בעשר השנים האחרונות נדחו ארבע בקשות להקמת מכינות קדם-צבאיות – שתיים בשלב הדיונים במשרד הביטחון ושתיים בשלב הדיונים במשרד החינוך. לדבריו, לאחר בחינה מעמיקה של המשרד, נמצאו בקשות אלו בלתי-ראויות.

5. תקצוב המכינות הקדם-צבאיות

תקצוב המכינות הקדם-צבאיות הוא באחריות משרד החינוך. משרד הביטחון אינו מתקצב את המכינות באמצעות העברת כספים, אך תומך בהן באמצעות הקצאה מסוימת ולא קבועה של משאבים כגון ימי הסעות ומשאבים הנוגעים להכנה לשירות הצבאי (מדריכי כושר קרבי).

5.1. שיטת התקצוב

עד שנת 1999 תוקצבו המכינות הקדם-צבאיות באמצעות מבחני תמיכות. בשנת 1999 התקבלה החלטת ממשלה⁶ שלפיה תקצוב החניכים במכינות הקדם-צבאיות יהיה מקביל לתקצוב החניכים בפנימיות עליית הנוער; תקצוב זה מכונה "סל לאור", וכיום הוא כ-20,000 ש"ח לחניך לשנה. ועדה במשרד החינוך, שבה היו חברים חשב המשרד, ראש אגף התקציבים של המשרד, היועצת המשפטית ונציג מנכ"ל המשרד, קבעה את אופן הקצאת התקציב למכינות הקדם-צבאיות, לפי שיטת התקצוב שנקבעה בהחלטת הממשלה. **משרד החינוך אינו מתקצב חניכים ב"מכינות בהקמה" (כלומר בשתי שנות הניסיון).**

לאחרונה יזם משרד המשפטים בחינה מחודשת של סוגיית תקצוב המכינות הקדם-צבאיות. בכוונת המשרד לבחון אם הדרך החוקית הראויה להעברת כספים למכינות הקדם-צבאיות היא התקצוב הישיר הנהוג כיום או מבחני תמיכות, כפי שהיה נהוג בעבר וכפי שנהוג כיום במוסדות ציבור בעלי מאפייני פעילות דומים (כגון ישיבות הסדר).⁷

משרד החינוך תומך בהותרת שיטת התקצוב הנוכחית על כנה.

⁶ החלטה מס' 5004 של הממשלה, 25 באפריל 2004.

⁷ עוזי אליעזר, מתמחה תחום תמיכות, משרד המשפטים, שיחת טלפון, 31 ביולי 2006.

5.2. תקציב משרד החינוך בסעיף המכינות הקדם-צבאיות

תקציב המכינות הקדם-צבאיות במשרד החינוך בשנת 2005/06 שנקבע בבסיס התקציב היה 21.5 מיליון ש"ח. לנוכח הגידול המתמשך במספר החניכים, הוסיף משרד החינוך ממקורותיו עוד 2.5 מיליון ש"ח לתקציב בשנה זו. כמו כן, בעקבות הסכמים קואליציוניים, העביר משרד האוצר תוספת של ארבעה מיליון ש"ח לתקציב בשנה זו. התקציב לשנת 2005/06 מסתכם ב-28 מיליון ש"ח.

יצוין כי על-פי שיטת התקצוב שנוכחה לעיל, תקציב המכינות הקדם-צבאיות שנקבע בבסיס התקציב מאפשר מימון של 1,075 חניכים בלבד. מימון חניכים נוספים, בתקצוב משרד החינוך, מותנה בהעברות תקציביות במסגרת הסכמים קואליציוניים או ממקורות אחרים.

יצוין עוד כי בהחלטת הממשלה האמורה משנת 1999 נקבע כי תקצוב המכינות הקדם-צבאיות יעודכן מדי שנה, עד לתקרת גידול של 15%, לפי הגידול במספר החניכים, ובלבד שיאושרו המכסות לדחיית גיוס בצה"ל.

להערכת מר בן-יעקב, תקצוב משרד החינוך מכסה פחות ממצחית העלות השנתית של חניך במכינה קדם-צבאית. תקצוב המשרד מכסה בעיקר את מימון השהות בתנאי פנימייה במכינה, אך אינו מכסה את העלות המלאה של הצוות החינוכי, את עלות העסקתו של איש צוות או מדריך מיומן בעבור כל 15 חניכים (כפי שנקבע בכללי המכינות), את עלות הפעילויות הרבות המתקיימות מחוץ לשטח המכינה ועוד.

נוסף על תקצוב משרד החינוך ועל תשלום שכר-לימוד על-ידי הורי החניכים, יש גופים התומכים במכינות קדם-צבאיות. שני הגופים העיקריים הם קרן "אבי חי" והפדרציה היהודית של ניו-יורק (UJA). קרן "אבי חי" תומכת בעשר מכינות קדם-צבאיות העונות על קריטריון הפלורליזם שהקרן מקדמת בסכום של כ-400,000\$ בשנה.⁸ הפדרציה היהודית של ניו-יורק תומכת בשמונה מכינות קדם-צבאיות בסכום של כ-350,000\$ בשנה.⁹ סך התמיכה של שני הגופים האמורים במכינות קדם-צבאיות בשנה הוא 750,000\$, שהם כ-3.3 מיליון ש"ח.

6. ההבחנה בין מכינות קדם-צבאיות לסוגיהן

ככלל, המכינות הקדם-צבאיות מחולקות למכינות תורניות ("דתיות") ולמכינות כלליות ("חילוניות"). מתוך 27 מכינות קדם-צבאיות שפעלו בשנת תשס"ו, 15 מכינות הוגדרו כתורניות ו-12 מכינות הוגדרו ככלליות. חלק מהמכינות מצהירות שהן מכינות משותפות לחילונים ולדתיים, ופועלות מתוך מגמת שיתוף והיכרות מעמיקה עם מגוון ערכים חברתיים, ציוניים ויהודיים.

לדברי מר יוחנן בן-יעקב, ההבחנה בין סוגי המכינות הקדם-צבאיות וההגדרה של מכינות מעורבות או משותפות לחילונים ולדתיים אינה חד-משמעית, מאחר שמכינות רבות קולטות חניכים הן מרקע דתי והן מרקע חילוני. להערכתו, תשע מכינות קדם-צבאיות יכולות להיות מוגדרות כיום כמכינות מעורבות. מר בן-יעקב מדגיש כי אין כל הבדל בין מכינות מסוגים שונים בהכרה ובתקצוב מטעם משרד החינוך.

⁸ דני דניאלי, משנה למנכ"ל קרן "אבי חי", שיחת טלפון, 31 ביולי 2006.

⁹ אילן הלפרין, מנהל תוכניות בכיר, הפדרציה היהודית של ניו-יורק, שיחת טלפון, 31 ביולי 2006. יצוין כי הפדרציה היהודית של ניו-יורק אף יזמה את עריכתו של מחקר מקיף בנושא המכינות הקדם-צבאיות: "המכינות והתוכניות הקדם-צבאיות לקידום האחדות בישראל – מחקר הערכה"; המחקר נערך על-ידי מכון "מתווה" ופורסם במרס 2006.